

ČESKÁ REPUBLIKA A BYDLENÍ V RODINNÝCH DOMECH 19 LET POTÉ

„... suma znalostí lidstva se během několika málo let zdvojnásobuje. Znamená to, že za krátkou dobu přidáme k našim znalostem víc než všechny generace v dějinách lidstva před námi. Jsme na to hrdí, využíváme toho, ale platíme za to daň v podobě složitosti našeho života.“

Josef Zieleniec, *Přemýšlení o světě*, 1998

Zanedlouho začíná další nový rok a to je vždycky dobrá příležitost pro ohlédnutí a bilancování všeho druhu. Uvědomil jsem si, že mi časy přebírání moci od komunistů nepřipadají příliš vzdálené, zato socialistické celonárodní *dolce far niente* se vlekle o poznání pomaleji, bývaly to „doby bez času“ a odpoledne v práci před tím, než jste si šel vystát frontu k píchačkám, bývalo k nepřežití. Letos to tedy bude už devatenáct let, co naše srdce provedla první svobodné *systoly a diastoly* a naše oči se volně rozhlédly po světě. Skoro tak dlouho, kolik bylo dopřáno 1. republice, a bezmála polovina doby, kdy u nás vládli komunisté. Do roka po tomhle devatenáctiletém jubileu přijely v obou případech tanky, nejdříve německé, pak ruské. Jsem nevýslovně rád, že napřesrok žádné tanky jak to tak vypadá asi nepřijedou. (Američané svůj radar přivezou jistě na pořádných trajlerech a tracích bez pásů z ocele...)

Pojďme ale rychle k našemu tématu, totiž k rodinným domkům. Myslím, že nebude bez zajímavosti, provést si úvodem alespoň letmé srovnání všech tří zmíněných dob, totiž soumraku 1. republiky, vrcholících *sixtieth* a doby dnešní.

Zalistujeme-li v nějaké publikaci o dějinách architektury 20. století, překvapí nás snad, jakých výkonů dosáhla u nás ve dvacátých a třicátých létech. Kolik českých architektů sneslo tehdy srovnání se světem, do kolika ramen se větvalo řečiště tehdejší stavební produkce (od novoklasicismu, kubismu jehlancového i pozdějšího rondokubismu, individualistické moderny, až k purismu, vědeckému i „kompromisnímu“ funkcionalismu atd.). Jak skvělých výsledků dosahovala i standardní stavitelská produkce rodinných domků a vilek v každém českém městě či městečku... Pavel Janák, Evžen Linhart, Jan Gillar, Otakar Novotný, Hana Kučerová - Záveská, Ladislav Žák, Jaromír Krejcar, Jiří Kroha, Oldřich Starý, Josef Gočár, Ladislav Machoň, Dušan Jurkovič, Otto Rothmayer, Adolf Benš, Karel Honzík, Josef Havlíček, Bohuslav Fuchs, Vít Obrtel, Bohumil Hypšman, Kamil Roškot, Jan Zázvorka, Oldřich Tyl - co jméno, to opravdová a výrazná tvůrčí osobnost (na kolik z nich jsem si nevzpomněl ?) Ještě důležitější se mi však zdá jiný aspekt tehdejší doby, totiž nebývale vysoká úroveň

běžných rodinných domků, zajisté inspirovaná těmito (a mnohými dalšími) architekty, ale zpracovávaná místními, dnes už často „bezejmennými“ staviteli a podnikateli. Bývalo běžné, že projekt zpracoval (či alespoň podepsal) sám majitel takového stavebního podnikatelství, aby posléze stavbu také vyvedl se svými zedníky a políry. Česká i moravská města, městečka i vesnice jsou dodnes svědectvím nejen jejich schopnosti postavit pěkný dům, ale i jejich autorského rukopisu. Vily a vilky stavitele Komance si v Blatné nespletete, stejně jako v Plzni domy stavitele Fíny. Zůstává delikátní obžalobou pozdějších let komunistické éry, že právě tyto stavby měly většinou místně nejvyšší společenskou přitažlivost, standard i prestiž, vysoce převyšující tehdejší škatulovité novostavby. Však také sloužily jako příbytek nejednoho soudruha tajemníka !

Druhé srovnávané období, totiž závěr šedesátých let před sovětskou okupací, je charakteristické určitým prozřením velké části naší veřejnosti. Jakoby nakrátko přece jen zafoukal svobodnější větrík, sem tam prorhla mlha, skrz kterou mnozí zahlédli pastviny bohdá šťavnatější. Sem tam se dal sehnat i zahraniční časopis o architektuře, a také některá česká periodika najednou vypadala přece jen trochu světáčtěji (vzpomínám třeba na 100+1 ZZ). Beatles občas zazpívali i z rozhlasu po drátě (asi dvakrát za rok) a v architektuře rodinného domu se skloňoval skandinávský design. To, co pro návštěvníky biografů byla značka B.B. (Brigitte Bardot), znamenala pro architektonickou veřejnost písmena A.A., totiž Alvar Aalto. Tento finský architekt světového renomé byl mistr v kombinování pravidelných konstrukčních rastrů s překvapivými vlnovkami, často uspořádanými do vějíře, v užití režné cihly (nic takového u nás neexistovalo, naše cihly se následkem celé řady racionalizačních opatření rozpadaly jak vegetariánské karbanátky mé ženy) či betonu, odlévaného do dřevěných šalovacích forem. Druhou finskou modlou se stala Tapiola, sídliště na okraji Helsinek, v krajině plné borovic, bříz, skalisek a jezer. Tady bylo možné čerpat inspiraci i pro individuální bydlení, vznikla tu spousta domů atriových či řadových. Tyto formy skupinové zástavby vyhovovaly přece jen větší dostupností pro širší veřejnost, v kobercové zástavbě dosahovaly dobrých hustot zastavění, ba co více - poměrně dobře vyhovovaly i komunistickému pojetí kolektivismu.

Atriové domy ale nahlížím jako bezmála jediné světlo v tehdejší produkci rodinných bydel, které jinak většinou jen rozmělnovaly a vulgarizovaly prvorepublikovou stavební tradici. Kubický dům s jehlanovou střechou, garáží v částečném suterénu a s osmnácti schody z teraca, vedoucími ke vstupu, břízolit, tři lodžie a luxfery - tak vypadala tehdejší vila. Dlužno také podotknout, že socialističtí vládcí individuální výstavbě nepřáli, plochy pro rodinnou zástavbu se

v tehdejších územních plánech takřka vůbec neobjevovaly. Závist, nepřejícnost a podezíravost byly tehdy takřka oficiálními doktrínami a každý, kdo si svépomocí postavil vlastní domek, byl trochu podezřelý solitér: standardní volič kolektivistických názorů měl být přece štásten v paneláku se splachovacím WC v jádře z umakartu ! Tato předpojatost vůči rodinným domům byla ovšem maskována potřebou šetřit zemědělskou půdou...

Dnešní situace je nesrovnatelně jiná. Rozvoj individuálního bydlení, jakého jsme svědky zvláště v posledních pěti létech, nemá pamětníků. Řada vesnic kolem větších měst už absorbovala více nových rodinných domků, než jich stálo v někdejší obci. Přibývá lidí, kteří s pomocí hypotéčních úvěrů mohou pomýšlet na vlastní rodinný domek. A tenhle stavební boom se převaluje v nových přílivových vlnách stále dál a dál od metropolí. I docela malé vsi sto kilometrů od krajských měst, aby mohly akcelarovat vlastní rozvoj, už pořizují územní plány ostošest.

Jenže - jako vše to má i svoje *jenže*. První spočívá v tom, co a jak se staví, druhé (viz citát Josefa Zieleniece v úvodu) - za jakých podmínek stavebního zákona, vyhlášek, úředních postupů apod.

Přestože dobrých příkladů v soudobé architektuře rodinného domu prokazatelně přibývá, zdá se mi, jakoby jejich vliv na stále vysoce převažující standard byl mizivý. Nejde ale jen o kategorii *pecka roku*, jak ji přináší náš časopis. To jsou extrémny a většina lidí je takto také vnímá. Svědčí o defektním smyslu pro krásu svých majitelů, devótnosti projektantů a nekvalitním obsazení stavebních úřadů. Mimochodem - úředník se brání a má zajisté pravdu: stavební zákon na něm opravdu nechce, aby posuzoval, zda je navrhovaná stavba dobrou či vadnou architekturou. Stačí, když vyhoví všemocným regulativům. Je to, jako krmit paviány v ZOO hřebíky: až pojdou, můžete bránit tento postup poukazem na to, že přece dostávali pravidelnou stravu v šest, dvanáct a osmnáct přesně podle nařízení ředitele, navíc omytou a hygienicky nezávadnou podle vyhlášky OHES (nikdy nebyly rezavé) a s vysokým obsahem železa podle doporučení Státní potravinářské inspekce. Stejná pitomost, která zabila paviány, plodí i *pecky roku*: také tady je všechno v pořádku a s razítkem.

Horší než *pecka roku* je ale úroveň toho, co běžný občan označí za hezký domek. Už to sice nejsou obalkónované špalky jako za socialismu či balustrádové a obloučkové kulisy podnikatelského baroka, to už většina lidí díkybohu jako nepřípustný balast vnímá, ale zkuste obloučky vynechat, okna rozdělit na osm menších tabulek a apsidu natřít teploučkou broskvovou... Když tak o tom přemýšlím, napadá mě, že dnešní stavebníci takových domků už nejsou zajisté vábení nevkusnou touhou po prezentaci vlastního postavení či čerstvě

nabytého bohatství, jak tomu bylo v devadesátých letech. Zdá se mi teď, jakoby většina těchto domů chtěla připomínat spíše viktoriánskou stavební tradici, sice mnohdy nevědomky, avšak se zřetelnou nostalgií po dobách, jež se nám dnes jeví jako epocha jistot a v dnešním srovnání nekonečně pomalejšího životaběhu, kdy lidé ještě neměnili své mobilní telefony dvakrát ročně a pěší cesta z Prahy do Budějovic trvala čtyři nebo dny. Nebud'me ale nespravedliví a nechtějme mistrovat obecný vkus. Z toho co kolem sebe vnímám se zdá, že se postupně přece jen vyvíjí k lepšímu. Dokonce jsem už zažil nešťastného majitele typického zbohatlického domu z poloviny 90. let, který si na základě vlastního prozření objednal jeho radikální přestavbu. Neříkám, že už nastalo všeobecné praskání ledů, ale kdo chce vidět posun správným směrem, už jej vidí. A kdo je vyznavačem filosofie, že není důležitý stav, ale tendence, může podle mého chladit šampaňské.

Poměrně nenápadně do standardu rodinného bydlení vklouzly v 90. letech dva kompoziční prvky, které dnes už mají rozšíření takřka obecné. Jedná se o kontinuální obytný prostor, tzn. spojení kuchyně, jídelny a rodinného pokoje do jednoho celku (nepamatuji, kdy naposledy vyžadoval klient něco jiného) a ovšem přímé spojení exteriéru s interiérem v jedné výškové úrovni, vlastně prodloužení obytného prostoru na zahradu. Myslím, že oba tyto principy podobu českého rodinného bydlení a kvalitu života v domě velmi obohatily.

A pak jsou tu ovšem realizace vynikající a svrchované, nesrovnatelné snad s ničím, co u nás povstalo mezi léty 1948 - 1989. Všechny překvapí svou individuální invencí na straně jedné, na druhé straně však je spojuje výrazová askeze, racionální rozvrh a jistá záměrná výrazová strohost. Veřejnost, alespoň ta, která má oči, se tak může přesvědčit, že minimalismus nemusí být na úkor důstojnosti výrazu, jíž naopak sotva lze dosáhnout předvádívou zdobností či romantizující honosností. (Jako praktikující architekt se však nyní dobrovolně vzdávám komentářů ke konkrétním dílům svých kolegů, laskavého čtenáře odkazuji např. na knihu *Slavné pražské vily*, Foibos, 2004).

Samostatnou kapitolou jsou používané stavební materiály. Dnešní stavba rodinného domu je něco zcela jiného než býval dům před několika desetiletími. Skoro jsem v pokušení napsat, že se tu uplatňuje heslo Le Corbusiera: „*Dům je stroj na bydlení*“. Často velmi dokonalý, technicky pečlivě do detailu vymyšlený a provedený dům může takový stroj opravdu připomínat. Skutečností zůstává, že před revolucí u nás většina dnes běžně používaných stavebních materiálů a technologií prostě neexistovala.

Devatenáct let poté... Snad se za každých pár let opravdu zdvojnásobuje suma znalostí lidstva, co se však zdvojnásobuje se

stejnou, ne-li větší rychlostí, jsou stavy úřednictva. A s nimi přirozeně narůstají i komplikace nejrůznějšího druhu. Pryč jsou doby, kdy stačilo jediné povolení na váš rodinný dům: dnes žádáte separátně (každá dokumentace má tři průvodní zprávy) o povolení domu, o povolení studny, o povolení čističky, o povolení plotu... Nový stavební zákon vám umožní, máte-li domeček do 150 m², jej za určitých předchozích předpokladů postavit na ohlášení (je to pro vás prakticky totéž, to jen poslanci se domnívají, že vám novým stavebním zákonem nějak zjednodušili život), plot však podléhá stavebnímu řízení vždycky. Zapomeňte také, že byste si plot provedli svépomocí: dům smíte, ale na plot musíte mít sjednanou stavební firmu, která opatří razítkem vaši žádost o stavební povolení, jinak ho nedostanete. A teď se zamysleme každý podle svého naturelu: je to omezování svobodného rozhodnutí každého občana nebo chvályhodná snaha státu zabránit tomu, aby si nezkušení kutilové neublížili? Jinak to už může být jen komplot mimozemšťanů, přátel Jiřího Paroubka, dodávajících plotové dílce z Marsu. Jiné vysvětlení nemám. V každém případě však přibyla hezká agendička pro naše čacké úředníky přes ploty.

Těch daní za pokrok v podobě složitostí našeho života přibývá opravdu utěšeně.

Ing. arch. Jan Rampich